

מראי מקומות - ראש השנה

כד.

ד. ראש בית דין אומר מקודש וכו'

כתב האגרות משה (או"ח ח"א סי' קמ"ב) שגדר הדברים באמירת ראש בית דין ועניית העם הוא, שאמירת ראש בית דין הוא פסק דין, שפוסק שהיום הוא ראש חודש, ועניית העם היא למצוה בעלמא. ולכן די שהראש בית דין אומר מקודש פעם אחת, שהרי פסק הוא. ולכך אמירתו מעכבת, וכפי שמצינו בריש פרק ראיהו ב"ד, שאם אינו אומר מקודש קודם חשיכה החודש מעובר. אבל עניית העם היא למצוה בעלמא. וכתב לחדש, שמחלוקת חכמים ורבי אלעזר בר צדוק האם צריכין לומר מקודש בחודש מעובר, היא רק לגבי אמירת העם, אבל לגבי ראש בית דין לכאורה פשוט שאין צריך לומר מקודש, שהרי אין צריך בזה פסק דין, שהרי ודאי ראש חודש הוא.

ועל פי זה כתב ליישב מה שכתב המגן אברהם (סי' תי"ז) שצריכין העם לעמוד בשעת מברכין חודש, דוגמא למה שעומדים בשעה שהיו אומרים מקודש. והקשה עליו רעק"א, מנין שהיו עומדים. וביאר האגרות משה שכיון שברכת החודש הוא בדומה לאמירת העם, ולא לאמירת ראש בית דין, שהרי איננו צריכין לפסק דין, אחר שכבר פסקו בית דין של הלל מתי ראש חודש. וכיון שמסתמא העם היו עומדים בשעת אמירתם, כיון שהיא מעשה מצוה, זהו המקור שגם אנו עומדים בשעת ברכת החודש.

ה. אם לא נראה בזמנו אין מקדשין

אותו שכבר קידשוהו שמים

הקשה האור שמח (תפלה פ"י ה"א) שאם כן השוכח יעלה ויבוא במעריב של ליל שני של ראש חודש יהא צריך לחזור, לפי שכבר קדשוהו שמים מיד בלילה. ותיירץ על פי דברי התוס' בסנהדרין (:) שאף בשמים אין מקדשין אלא בשחה, ולכך אין מחזירין אותו בלילה.

ו. בזמנו אין מקדשין אותו

כתב המנחת חינוך (ד', ב') שלכאורה משמע שהתנאים הסוברים שאין אומרים מקודש כשהוא בזמנו, נמצא שאין מצוה לקדש על פי הראיה. אבל קשה לומר כן, ויותר מסתבר שמה שאמרו מצוה לקדש על פי הראיה אינו שייך כלל למצוה לומר מקודש, אלא שמה שבית דין אומרים מקודש היא מצוה בפני עצמה, אבל המצוה שעל בית דין לקבוע החודש על פי ראיה אין שייך לזה כלל וודאי מצוה היא לדעת הכל. והביא דברי הרמב"ן בספר המצוות (ע' קנ"ג) שקידוש בית דין אינו מעכב, וראייתו מרבי אלעזר בר צדוק שסובר שכשהחודש מעובר אין עושין כן, ומבואר כדברי המנחת חינוך, שאין המצוה שייכת לדין קידוש.

א. אחד אומר שלשה ואחד אומר חמשה עדותן בטלה

יש להעיר, שכבר דנו האחרונים בעדות החודש האם צריכים לראות את הלבנה בבת אחת, ודעת הקהילות יעקב (סי' י"ט) וההערות להגרי"ש שאין צריכין לראותה בבת אחת. ולפי זה לכאורה קשה, שנאמר ששניהם דיברו אמת, שאחד ראה כשהיתה גבוהה שלש מרדעות, והשני ראה כשהיתה גבוהה חמש. ואין לומר שמה שעדותן בטלה אין זה משום שאנו אומרים שאחד מהעדים אמר שקר, אלא שיש דין בידי עדות שצריכין לומר דבר אחד שוה, שהרי מבואר בגמרא בשבועות (הובא בתוס' כאן) שטעם הפסול הוא משום שאנו אומרים שאחד מהם אמר שקר. ואולי יש לומר שמדובר כשאמרו שראו הלבנה בבת אחת (וכעין זה הובא בספר עבודה ברוחה מכמה ספרים, שאין שואלין שאלה זו של גובה הרקיע אלא כשאמרו שראו הלבנה יחד), ודוחק, וצריך עיון.

ב. בעשית

בשו"ת שבות יעקב (ח"א, סי' קכ"ו) דן במי שרואה חליצה דרך משקפיים האם זה נחשב לראיה או לא. והביא משו"ת דבר שמואל (סי' רמ"ב) להוכיח מסוגייתנו שאין זה נחשב לראיה, שהרי הרואה את הלבנה דרך עששית אינו יכול להעיד, ולכאורה משום שאין זה נחשב לראיה. אבל השבות יעקב כתב לדחות הראיה, משום שעדות החודש שונה היא שהחמירו על הדרישות וחקירות משום הבייתוסים.

עוד כתב שאין הפירוש בסוגייתנו שראו את הלבנה דרך העששית, אלא שכשם שלגבי המים אנו אומרים שראו את הבבואה במים, גם בעששית הפירוש הוא שהעששית היתה מונחת בארץ, וראו את הבבואה של הלבנה דרך העששית, אבל אם היו רואים את הלבנה ממש דרך העששית, כמו על ידי משקפיים, יתכן שעדותן עדות. והביא ראיה לדבריו מדברי המפרש על הרמב"ם (קדה"ח ב', ה') שכתב: 'פירוש, ראינו בבואה שלה בעששית'. אבל הריטב"א כתב 'בעששית-פירוש, דרך עששית שהיא בחלון שבכותל, אין מעידין'. ומשמע שהפירוש הוא שראו ממש דרך החלון.

ג. חציו במים וחציו ברקיע

פירש בחידושי הר"ן, כגון שנגלה חציו וראוהו במים, וכשנשא עיניהם למרום לראותו נכסה אותו החצי בעבים וראו חציו האחר שנתגלה. אולם המפרש על הרמב"ם ביאר באופן אחר, שאם ראו מקצת עגולו ברקיע יכולים להעיד, אלא מדובר בראו חצי החוט ברקיע וחצי החוט במים, ואין מעידין עליו משום דודאי בוביתא דעיבא היא, שהרי אי אפשר שיראה חצי החוט על זה הדרך (ויעיין שם ציורו בזה).

מראי מקומות - ראש השנה

כד. (המשך)

י. לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו'

המנחת חינוך (ל"ט, א) דייק מדברי הרמב"ם שלא הזכיר האיסור לבנות בית תבנית היכל וכו', לגבי הלאו של 'לא תעשון אתי', אלא בהלכות בית הבחירה במצות עשה של יראת מקדש, משום שהדינים הללו הם רק בכלל עשה זה, ואינם בכלל הלאו של לא תעשון אתי. והעיר, שלכאורה מסוגיית הגמרא משמע שעובר בלא תעשון אתי כשעושה תבנית היכל וכו'. ותירץ, שכיון שבברייתא זו לא הובא כלל האיסור של לא תעשון אתי, אבל הברייתות האחרות כולם התחילו בלאו דלא תעשון אתי, משמע שרק שם עובר בלאו זה, ולא בתבנית היכל וכו'. ומשום שאת כל השאר אסרה תורה משום עבודה זרה, אבל האיסור לעשות תבנית היכל אינו שייך כלל לעבודה זרה, אלא מצות עשה היא של מורא מקדש. ואף שהגמרא מקשה על רבן גמליאל מהאיסור של 'לא תעשון אתי', ותירצה הגמרא שלא אסרה תורה אלא כמו תבנית היכל וכו', שמשמע שזה כלול בלאו זה, כל זה בהוה אמינא של הגמרא, אבל אחר שהביאו כל הברייתות האחרות, אין צריך לדחוק שתבנית היכל כלול בלאו זה, אלא הוא איסור של מורא מקדש.

יא. תבנית היכל

בפחתי תשובה (יו"ד קמ"א, י"ג) הביא מה שנסתפק הבית אפרים האם האיסור הוא רק כשיעור הבית שני, דהיינו רום ארבעים אמות, משום שלאחר שנבנה בית שני נשתנה הדין, או שמא האיסור הוא גם בתבנית בית ראשון, דהיינו ברום שלוששים אמה, והעלה למעשה לאסור.

ז. הלכה כרבי אלעזר בר צדוק

לכאורה קשה על מה שאמר לוי לעיל (כא). שלא שמע מפי בית דין מקודש, שמשמע שהיו בית דין צריכים לומר מקודש, והלא היה החודש מעובר, ואם הלכה כרבי אלעזר בר צדוק מדוע אמרו מקודש, וצ"ע.

ח. ומי שרי והכתיב לא תעשון אתי וכו'

הקשה הפני יהושע, שבכל הסוגיא משמע שהאיסור הוא רק בעשיית פרצוף שלם, ומסתמא הצורות של רבן גמליאל לא היו צורות שלמות אלא דמות חצי עיגול קו קטן כמו שהיא בקטנות בשעת המולד. וכתב שיתכן שלא יכלו לשאול אלא אם כן היו צורות שלמות של כל עיגול הלבנה, ככדור שחור ומתוכו מצוייר קו קטן לבן כמו שרגילה להיות בעת המולד. וכתב שלפי זה יתכן שמוותר לצייר חצי לבנה בפני עצמה בלא כדור שלם, אבל כיון שלא נזכר זה בפוסקים, צריך לומר שלפי המסקנא כיון שאי אפשר לצייר את הצורות שלמעלה כפי שהם במרום, אלא לפי מה שמתראין לבני אדם, עיקר האיסור הוא לפי מה שנדמה ונראה לבני אדם.

ט. לא יעשה אדם בית תבנית היכל וכו'

כתב הריטב"א בע"ז (מג), שנקטו לשון תבנית לפי שאינו אסור אלא כשעושה כמותו ממש, כתבנית בנין ממש, ושלא יחסר כלום משעוריו והלכותיו כדמפרש ואזיל, אבל ציור בעלמא מותר. וכן נהגו בעטרות ומטפחות ספרים ובית כנסת לציירן ואין בכך כלום.